

Original research paper**Jarosław Domagała**

ORCID 0000-0002-1875-7314

Szkoła Muzyczna I st. im. Stanisława Moniuszki w Gąbinie

j.domagala@interia.pl

Kształtowanie się współczesnej koncepcji polskiego systemu szkolnictwa muzycznego w latach 1945–1959 w kontekście dyskusji środowiskowych**Shaping the Contemporary Concept of the Polish Music Education System from 1945–1959 in the Context of Community Discussions****Abstract**

In the period after World War II, a new three-tier organization of music education was introduced in Poland. In 1945, schools were divided into music schools of lower degree, middle degree schools and music colleges and academies as higher music education. There were also music appreciation schools. The solutions adopted were largely based on the patterns that existed in the Union of Soviet Socialist Republics. The three-tier structure enabled – according to the designers of this model – to adapt teaching to new needs and specialize depending on the student's level of talent. However, the introduction of new organizational solutions faced difficulties, some of the music community questioned the scope, pace and nature of the changes. A separate position was presented by many recognized Polish musicians and teachers. Music schools introduced the new teaching structure in a slow and often reluctant manner. As a result of the pedagogical discussion in the late 1940s and early 1950s, the Ministry of Culture and National Heritage introduced quite significant changes. Although the three-tier structure was retained, music appreciation schools were closed.

In the 1950s, intensive efforts were undertaken at the Ministry of Culture and Science to analyze the problems of the Polish model of music education and prepare new structural solutions. Outstanding representatives of Polish musical life took part in these. A number of systemic difficulties were noticed, including students overburdened with studies, high drop-out rates, and artificial separation of the stages of education. New concepts for the organization of education were presented, frequently with references to the old, pre-war solutions, which were appreciated as already tested and more effective. Some outstanding musicians and teachers presented their critical standpoints in the music press. Despite the unequivocal position of many representatives of the pedagogical and music community, the authorities of the Ministry of Culture and National Heritage lacked the determination and sufficient courage to carry out a fundamental reform of the Polish model of music education. Legal acts were prepared and

published in which the then current model of education was maintained. Primary music schools of the first degree were provided functions of music appreciation education, and second-degree schools were assigned professional functions.

This article is the first attempt to show the circumstances of implementing a new model of music education in Poland. It shows the reaction of the pedagogical and musical community as well as the continuous structural problems. The article was prepared with the use of extensive archival sources, press articles and legal documents.

Słowa kluczowe:

edukacja muzyczna, szkolnictwo muzyczne, historia edukacji, system szkolnictwa muzycznego

Keywords:

music education, music schools, history of education, music education system

Twórcą polskiego modelu szkolnictwa muzycznego był Janusz Miketta – muzykolog, pedagog i organizator życia muzycznego. W latach 1945-1948 pełnił funkcję Naczelnika Wydziału Szkolnictwa Muzycznego w Departamencie Muzyki Ministerstwa Kultury i Sztuki¹. Dążył do uporządkowania systemu szkolnictwa muzycznego według przez siebie wypracowanych i od dawna głoszonych zasad.

J. Miketta przedstawił własny projekt organizacji szkolnictwa muzycznego w Polsce podczas Zjazdu Dyrektorów Szkół Muzycznych w dniu 29 kwietnia 1945 r. w siedzibie MKiS w Warszawie. W spotkaniu wzięli udział dyrektorzy konserwatoriów muzycznych, instytutów muzycznych i szkół muzycznych z: Warszawy, Krakowa, Łodzi, Poznania, Katowic, Bydgoszczy, Kalisza, Lublina, Przemyśla, Torunia, Radomia, Płocka, Bochni, Piaseczna, Żyrardowa, Piastowa, Radości i Milanówka. W zebraniu uczestniczyło łącznie 23 dyrektorów i przedstawicieli szkół. Udział w nim wzięł również Piotr Perkowski, dyrektor Departamentu Muzyki MKiS². Koncepcja przewidywała podział szkół ze względu na cel i charakter nauczania, przede wszystkim oddzielenie szkoły zawodowej od umuzykalniającej. Według tej idei szkoła zawodowa powinna kształcić „producentów”, zaś szkoła umuzykalniająca „konsumentów” muzyki. J. Miketta uznawał za celowe dokonanie podziału szkół zawodowych na trzy stopnie: niższy, średni i wyższy, analogicznie do szkolnictwa

¹ J. Miketta (1890-1954) – studiował filozofię na Uniwersytecie Warszawskim. Studia muzyczne odbył w Instytucie Muzycznym w Warszawie (1907-1911) oraz w Lipsku i Wyższej Szkole Muzycznej im. F. Chopina w Warszawie. Był dyrektorem Szkoły Muzycznej w Warszawie, a od 1919 r. dyrektorem Towarzystwa Muzycznego i Szkoły Muzycznej im. S. Moniuszki w Lublinie. W 1924 r. objął stanowisko wykładowcy Wyższej Szkoły Muzycznej im. F. Chopina w Warszawie. W latach 1926-1931 był referentem muzycznym w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, a od 1931 r. sekretarzem Towarzystwa Krajoznawczego w Warszawie i Stanisławowie. W latach 1945-1948 pracował w MKiS, był następnie profesorem PWSM w Krakowie. Elżbieta Dziębowska, red. *Encyklopedia Muzyczna* (Kraków: PWM, 2000), 260; Archiwum Akademii Muzycznej w Krakowie, Akta osobowe J. Miketty, sygn. 227/P, Ankieta personalna z 18 października 1953 r.

² Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), Ministerstwo Kultury i Sztuki (dalej: MKiS), Departament Muzyki (dalej: DM), Zjazd Dyrektorów Państwowych Szkół Muzycznych (Protokół, sprawozdanie) 1945 r., sygn. 210, Sprawozdanie ze Zjazdu Dyrektorów Szkół Muzycznych, k. 1.

ogólnokształcącego³. W szkołach umuzykalniających kształcić się miały osoby, które nie przejawiały aspiracji artystycznych i większych predyspozycji muzycznych. Celem edukacji w tych placówkach miało być rozwijanie rozumienia i przeżywania muzyki poprzez słuchanie i w pewnych tylko przypadkach – grę na instrumencie⁴.

W swojej koncepcji ustroju szkolnictwa muzycznego J. Miketta oparł się na osiągnięciach Komisji Opiniodawczej Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawie ustroju szkolnictwa muzycznego z lat 1928/1929 oraz literaturze programowej francuskiej, niemieckiej, czeskiej i amerykańskiej. Wykorzystał również doświadczenia modelu radzieckiego, który poznał osobiście w okresie drugiej wojny światowej i był pod jego dużym wrażeniem⁵.

Po prezentacji referatu J. Miketty w dalszej części Zjazdu Dyrektorów rozpoczęła się dyskusja, wysuwano rozmaite wątpliwości wobec projektu. Profesor Z. Jahnke zwrócił uwagę na problem ograniczeń wiekowych w szkole średniej w edukacji na instrumentach dętych, kontrabasie i śpiewie. Profesor K. Wiłkomirski stwierdził potrzebę gruntownej przebudowy ustroju szkolnictwa, prezentował jednak odmienną wizję ustrojową. Odczytał memoriał nauczycieli Niższej Szkoły Muzycznej i Państwowego Konserwatorium Muzycznego w Łodzi z postulatem połączenia średnich i wyższych szkół ze wspólnym kierownictwem, kadrami pedagogicznymi i budżetem. Uznał, że dla tego typu szkół odpowiednia jest nazwa konserwatorium. Uważał, że niepotrzebne jest uruchamianie odrębnych akademii muzycznych dla niewielkiej grupy uczniów. Profesor Z. Drzewiecki zaproponował dwustopniowy podział kształcenia dla szczególnie zdolnych uczniów, z pominięciem średniego etapu kształcenia. W znacznej części dyskusja toczyła się wokół problemu, czy szkoła średnia i wyższa powinny być połączone czy też nie. Przewodniczący zebrania J. Miketta porządkował i dyscyplinował dyskusję, twierdząc że tematem zebrania jest ustrój szkolnictwa, nie zaś jego program i rozważania nad nazwami szkół – różnych typów i stopni. Uznał następnie, że nie ma zasadniczego sprzeciwu co do samej istoty ustroju szkolnictwa muzycznego. Wprowadzenie go w życie należy zatem uważać za wskazane. Oświadczył, że wszystkie zgłoszone i nadesłane uzupełnienia, po przemyśleniu jego koncepcji, będą wzięte pod uwagę przed ostatecznym wydaniem przez MKiS rozporządzenia w sprawie ustroju szkolnictwa muzycznego w Polsce⁶.

Zarządzeniem Ministra Kultury i Sztuki z dnia 6 lipca 1945 r. utworzona została Komisja Programowa Szkolnictwa Muzycznego. Głównym jej zadaniem było prowadzenie prac opiniodawczych i doradczych oraz naukowo-badawczych w zakresie planów, programów i metod nauczania w szkołach muzycznych wszystkich stopni⁷.

³ AAN, MKiS, DM, *Ustrój szkolnictwa muzycznego (Referat) 1945 r.*, sygn. 197, k. 2, 3.

⁴ Janusz Miketta, „Reforma szkolnictwa muzycznego”, *Ruch Muzyczny* 11 (1947), 2-5.

⁵ J. Miketta był nauczycielem w radzieckiej Średniej Szkole Muzycznej w Stanisławowie (1939-1941). Nauczał również w wieczorowej Szkole Muzycznej dla robotników. Obie placówki zorganizowane były według wzorców radzieckich. Poznał ponadto organizację Konserwatorium Muzycznego w Kijowie. AAN, MKiS, DM, *Ustrój szkolnictwa muzycznego (Referat) 1945 r.*, sygn. 197, k. 2.

⁶ AAN, MKiS, DM, *Zjazd Dyrektorów Państwowych Szkół Muzycznych (Protokół, sprawozdanie) 1945 r.*, sygn. 210, *Sprawozdanie ze Zjazdu Dyrektorów Szkół Muzycznych*, k. 3, 4.

⁷ Jan Wierszyłowski, „Szkolnictwo muzyczne”, W *Polska współczesna kultura muzyczna 1944-1964*, red. Elżbieta Dziębowska (Kraków: PWM, 1968), 195; Zarządzenie Ministra Kultury

Proponowana struktura edukacji muzycznej omówiona została podczas posiedzeń sekcji szkół wyższych Zjazdu Dyrektorów Państwowych Szkół Muzycznych w siedzibie MKiS w Warszawie w dniach 9-10 września 1945 r. W spotkaniu udział wzięli: prof. Z. Drzewiecki (Kraków), prof. K. Wiłkomirski (Łódź), prof. S. Kazuro (Warszawa), prof. Z. Jahnke (Poznań), prof. F. Kulczycki (Katowice). Przeprowadzono dyskusję nad ustrojem i zasięgiem programowym szkoły niższej i wyższej. Planowany okres 16 lat nauki wydawał się wszystkim zebranych za długi, w obydwu wariantach trzystopniowego kształcenia: 8 + 3 + 5 lub 5 + 6 + 5. Uznano za wskazane w wypadku wybitnych zdolności ucznia realizację w ciągu jednego roku 2-letniego programu w poszczególnych okresach nauki w szkole niższej, średniej i wyższej. Wiele stron ujemnych w zamierzonej reformie szkolnictwa muzycznego dostrzegał prof. Stanisław Kazuro, zwolennikiem rozwiązań był natomiast prof. Faustyn Kulczycki⁸.

Pomimo pewnych wątpliwości środowiska muzycznego wobec proponowanej struktury szkolnictwa muzycznego, koncepcja systemowa J. Miketty została wcielona w życie. Nowa organizacja edukacji muzycznej przyjęta została Rozporządzeniem Ministra Kultury i Sztuki z 7 grudnia 1945 r. w sprawie ustroju specjalnego szkolnictwa muzycznego. Szkoły muzyczne w Polsce podzielone zostały na zawodowe – niższe, średnie i wyższe oraz szkoły umuzykalniające. Szkołom zawodowym powierzono zadanie „kształcenia uczniów na muzyków zawodowych przez równomierne przyswajanie im wybranej specjalności i koniecznych przedmiotów uzupełniających”. Zadaniem szkół umuzykalniających było podniesienie poziomu muzycznego uczniów przez przyswojenie elementów ogólnego wykształcenia muzycznego. Uznano, iż zadaniem szkoły niższej jest kształcenie muzyczne dzieci pomiędzy 7. a 14. rokiem życia i przygotowanie ich do zawodowego kształcenia muzycznego. Okres nauki w niższej szkole muzycznej ustalono na 5 lat. Zadaniem średniej szkoły muzycznej miało być kształcenie muzyczne młodzieży pomiędzy 12. i 20. rokiem życia poprzez przyswajanie wiadomości teoretycznych i sztuki praktycznej, w zakresie umożliwiającym wykonywanie zawodu muzycznego. Kurs nauki w średniej szkole muzycznej obliczono na 6 lat. Celem wyższej szkoły muzycznej było kształcenie w poszczególnych dziedzinach muzyki twórczej i odtwórczej artystów muzyków i pedagogów. W szkole umuzykalniającej nie wyznaczono ścisłego czasu nauki, a ukończenie jej uzależniono od przerobienia przewidzianego planem programu nauczania⁹. Przyjęty w Polsce system szkolnictwa muzycznego był zbliżony do modelu ustrojowego istniejącego w ZSRR, istniały jednak pewne różnice w strukturze i organizacji poszczególnych rodzajów szkół¹⁰. W uzupełnieniu rozporządzenia

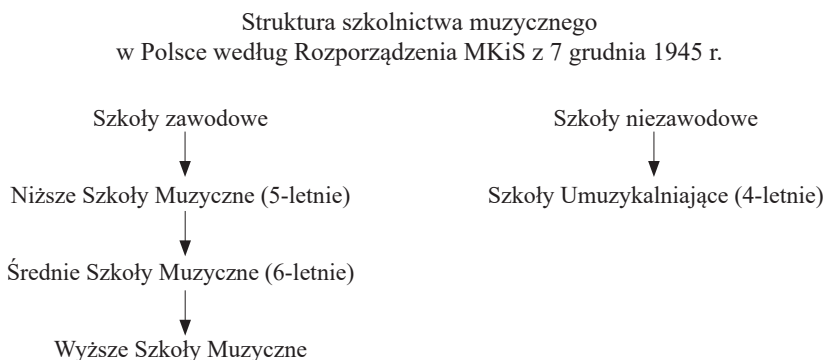
i Sztuki z dnia 6 lipca 1945 r. o powołaniu Komisji Programowej Szkolnictwa Muzycznego (Dz. Urz. MKiS 1946 Nr 1, poz. 8).

⁸ MKiS, DM, Zjazd Dyrektorów Państwowych Szkół Muzycznych (Protokół, sprawozdanie), 1945 r., sygn. 210, Protokół posiedzeń sekcji szkół wyższych Zjazdu Dyrektorów Państwowych Szkół Muzycznych w MKiS w Warszawie w dniach 9-10 września 1945 r., s. 1, 2.

⁹ Rozporządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 7 grudnia 1945 r. w sprawie ustroju specjalnego szkolnictwa muzycznego (Dz.U. 1946 Nr 1, poz. 2), § 5 i § 6, § 12.

¹⁰ Z.L., „Szkolnictwo muzyczne w ZSRR”, *Ruch Muzyczny* 15 (1949), 34-35.

wydano dokumenty prawne określające plany i programy nauczania oraz tygodniowy wymiar godzin nauczania¹¹.

Nowa koncepcja edukacyjna spotkała się ze zróżnicowanymi reakcjami środowiska muzycznego i pedagogicznego. Przychylnie o wdrażanych zmianach strukturalnych wypowiedzieli się, m.in.: Stefania Łobaczewska¹², Witold Rudziński¹³, Adam Rieger¹⁴. Umiarkowaną i dość krytyczną ocenę propozycji modelowej przedstawił natomiast znakomity pianista i pedagog prof. Zbigniew Drzewiecki. Był przeciwnikiem rygorystycznego oddzielenia szkół niższych i średnich. Pisał:

„Jedną z takich dziedzin, która wywołuje wiele głosów krytycznych, jest sprawa nowego ustroju szkolnictwa muzycznego. Świat muzyczno-pedagogiczny dzieli się niewątpliwie na zwolenników i przeciwników powyższej reformy, a i wśród zwolenników wielu jest takich, którzy, choć przekonani o słuszności i celowości reformy, kwestionują formę i tempo wprowadzenia jej w życie. Pragnę od razu postawić kropkę nad i: należą do zdecydowanych zwolenników reformy szkolnej, lecz daleki jestem od doktrynerskiego stanowiska co do formy jej realizowania. W tak niesłychanie delikatnym i skomplikowanym zagadnieniu jak wychowanie artystyczne, kształcenie muzyka, wszelkie naginanie go wyłącznie do wzorów i form przejętych z szkolnictwa ogólnokształcącego nie godzi się z odmiennym charakterem nauczania sztuki muzycznej i rozwojem naturalnym jej uzdolnionych adeptów. (...) Naprawdę gruntownego przestudiowania wymagałaby

¹¹ Rozporządzenie MKiS z dnia 30 sierpnia 1946 r. w sprawie tygodniowego wymiaru godzin nauczania w Państwowych Szkołach Muzycznych (Dz.Urz. MKiS 1946 Nr 4, poz. 2); Zarządzenie MKiS z dnia 1 września 1946 r. w sprawie planów nauczania, warunków przyjęcia oraz programów egzaminów wstępnych i końcowych w szkołach muzycznych niższych, średnich, wyższych i umuzykalniających (Dz.Urz. MKiS 1946 Nr 4, poz. 8); Zarządzenie MKiS z dnia 15 października 1946 r. w sprawie programów nauczania w szkołach muzycznych (Dz.Urz. MKiS 1946 Nr 4, poz. 11).

¹² Stefania Łobaczewska, „O konieczności reformy w naszym szkolnictwie muzycznym”, *Ruch Muzyczny* 2 (1945), 4-8; Stefania Łobaczewska, „Szkolnictwo muzyczne”, *Ruch Muzyczny* 11-12 (1946), 24-28.

¹³ Witold Rudziński, „Szkoła Umuzykalniająca (Czym jest, a czym być nie powinna)”, *Ruch Muzyczny* 17-18 (1946), 10-13; Witold Rudziński, „Wariacje na przykry temat. Artykuł dyskusyjny”, *Ruch Muzyczny* 20-21 (1946), 10-12.

¹⁴ Adam Rieger, „Jak zapewnić naszym dzieciom właściwe wykształcenie muzyczne”, *Poradnik Muzyczny* 1 (1947), 9-10; Adam Rieger, „Jak zapewnić naszym dzieciom właściwe wykształcenie muzyczne”, *Poradnik Muzyczny* 2 (1947), 5-7.

sprawa rygorystycznego oddzielenia niższego i średniego szkolnictwa muzycznego, które to uczelnie winny być niewątpliwie jądrem całego wychowania muzycznego”¹⁵.

Profesor Z. Drzewiecki podkreślał, że uczniowie szczególnie utalentowani powinni być traktowani odmiennie. Uważał, że wszelkie rygorystyczne „naginanie” takich uczniów do wieloletnich, precyzyjnie określonych przez rozporządzenia reguł, może wpływać niekorzystnie i hamująco na ich rozwój. Zauważał, że problem tego typu nie istniał w konserwatoriach przedwojennych. Z tego powodu domagał się utworzenia wzorcowych i elastycznych szkół dla młodych talentów przy szkołach wyższych. Za celowe uważał pomijanie przez najzdolniejszych uczniów średniego etapu kształcenia¹⁶.

Krytyczne stanowisko prezentował również prof. Zdzisław Jahnke. Nie uważał za słuszne łączenia ustroju szkolnictwa muzycznego z ustrojem szkolnictwa ogólnokształcącego. Stwierdzał, iż w wyniku takiego rozwiązania powstaje szereg trudności, m.in. znaczne przedłużenie okresu nauki na niekorzyść ucznia. Podawał przykład z Państwowego Konserwatorium Muzycznego w Poznaniu, gdzie w klasie fortepianu obowiązywał 10-letni okres nauki. Wliczając w to jeden rok na przygotowanie do dyplomu – uczeń w ciągu 11 lat mógł ukończyć studia. Nowy ustrój szkolnictwa nie dawał natomiast takich możliwości. Z. Jahnke przewidywał również trudności w kształceniu na innych instrumentach, gdzie tego typu sformalizowanie znacznie utrudni lub wręcz uniemożliwi naukę. Podział szkół na trzy typy uważał za słuszny, gdyż odpowiadał pojęciu kursu niższego, średniego i wyższego. Z tego względu proponował stosowanie nazwy Instytutu Muzycznego dla szkół o profilu średnim i średnio-niższym oraz Konserwatorium Muzycznego dla szkół wyższych, średnio-wyższych oraz łączących wszystkie poziomy kształcenia¹⁷. Z. Jahnke przyznawał, iż zagadnienie ustroju szkolnictwa muzycznego nie jest łatwe do rozwiązania. Nie widział jednak możliwości rozwiązania praktycznego problemów w myśl koncepcji MKiS. Zarzucał temu projektowi brak uwzględniania różnorodności wieku uczniów w przyjęciu na różne instrumenty. Nie zgadzał się ze stanowiskiem MKiS, iż zakres zdolności muzycznych w początkowym okresie nauki można ściśle ustalić i określić zawodowość kształcenia. Uważał, że nie potwierdzają tego długoletnie obserwacje i doświadczenia pedagogiczne. Był zdania, iż dotychczasowy typ polskiego konserwatorium muzycznego spełnił dobrze swe zadania¹⁸.

W ocenie Ireny Kurpisz-Stefanowej, dyrektor Instytutu Muzycznego w Toruniu, przeprowadzona reforma szkolnictwa muzycznego segreguje szkoły, dając każdej ściśle wytyczony zakres działania. Segreguje również uczniów, przydzielając ich do odpowiedniej szkoły w zależności od wieku, zdolności i zamiłowań. Postrzegala reformę jako celową i porządkującą cały system edukacji muzycznej, formułowała

¹⁵ Zbigniew Drzewiecki, „W sprawie centralnej rady muzycznej”, *Ruch Muzyczny* 5 (1945), 3.

¹⁶ Ibidem, 3-4.

¹⁷ MKiS, DM, Szkoły muzyczne (Sprawozdania z działalności, projekt statutu, korespondencja), 1945 r., sygn. 198, Memoriał w sprawie ustroju szkolnictwa muzycznego z 17 kwietnia 1945 r., s. 1, 2.

¹⁸ MKiS, DM, Szkoły muzyczne (Sprawozdania z działalności, projekt statutu, korespondencja), 1945 r., sygn. 198, Na marginesie Okólnika MKiS w sprawie szkół muzycznych, s. 1.

jednak pewne wątpliwości. Zauważała, że rozdzielenie szkoły zawodowej i amatorskiej zamykało w praktyce możliwość nauki w szkole muzycznej młodzieży w wieku 14-18 lat, będącej w okresie tworzenia się zamiłowań i dążeń życiowych. Podkreślała, że w przeszłości młodzież ta stanowiła znaczną część uczniów szkół muzycznych. Liczna grupa nie kończyła wprawdzie szkół, osoby te jednak stanowiły w swych środowiskach, jako przedstawiciele różnych wpływowych zawodów, znakomity przykład wykształconego muzycznie amatora. Z zamiłowaniem uprawiali muzykę i wpływali na upowszechnianie kultury muzycznej w swoich środowiskach. I. Kurpisz-Stefanowa zauważała, że młodzież ta nie zaspokoi swoich aspiracji w 4-letnich szkołach umuzykalniających, natomiast do szkół zawodowych nie może być przejęta ze względu na wiek¹⁹. Jej zdaniem oddzielenie szkoły niższej od średniej jest niesłuszne, tam gdzie istnieją obydwa typy szkół należy je łączyć²⁰.

Zdaniem prof. Bronisława Rutkowskiego oparcie się systemu na trzech stopniach kształcenia jest celowe, jednak zbyt duże rozdzielenie szkół nie jest pożyteczne. Szkolnictwo średnie nie może istnieć bez niższego, a wyższe bez średniego²¹.

Znaczna część środowiska pedagogicznego przyjęła wdrażaną reformę szkolnictwa muzycznego sceptycznie. Świadczy o tym niechętnie wdrażanie idei trzystopniowości w praktyce. Zgłaszano różnego rodzaju wątpliwości wobec wdrażanej w Polsce koncepcji organizacyjnej, m.in.²²:

- a) typ zawodowej szkoły muzycznej z ograniczonym wiekiem ucznia uniemożliwia zakładanie szkół w miastach nieposiadających dostatecznej ilości kandydatów w danym wieku;
- b) zasada równoległości z ogólnym wykształceniem jest sprzeczna z doświadczeniem pedagogicznym;
- c) stwarzanie typu zawodowego proponowanych szkół jest sprzeczne z zasadami upowszechniania kultury muzycznej;
- d) typ niższej szkoły powinien mieć charakter umuzykalniający, a nie szkoły zawodowej, gdyż tworzenie zawodowości w tak młodym wieku jest nierealne;
- e) podkreślano konieczność utrzymania już istniejących szkół, a nie tworzenie nowych opartych na ich „mechanicznym” rozdzieleniu;
- f) konieczność istnienia połączonych szkół średnich i wyższych.

Trudności z wdrażaniem nowej koncepcji systemowej dostrzegał jej autor J. Miketta, który już w 1947 r. zauważył, że obserwacja rzeczywistego obrazu i stanu szkół muzycznych może powodować zniechęcenie. Stwierdził, iż wiele szkół tylko pozornie wprowadziło formę trzystopniową, a w rzeczywistości utrzymywało dawne rozwiązania. Przyznawał, iż istniały silne tendencje za zachowaniem

¹⁹ Irena Kurpisz-Stefanowa, „Refleksje na temat reformy szkolnictwa muzycznego”, *Ruch Muzyczny* 12 (1947), 4-5.

²⁰ MKiS, Departament Szkolnictwa Artystycznego (dalej: DSA), Wydział Organizacyjno-Administracyjny (dalej: WOA), Protokoły posiedzeń poszczególnych sekcji Komisji Ustrojowo-Programowej Szkolnictwa Artystycznego (1948 r.), sygn. 10, k. 15.

²¹ MKiS, DSA, WOA, Protokoły posiedzeń poszczególnych sekcji Komisji Ustrojowo-Programowej Szkolnictwa Artystycznego (1948 r.), sygn. 10, k. 16.

²² ANN, MKiS, DM, Szkoły muzyczne (Sprawozdania z działalności, projekt statutu, korespondencja), 1945 r., sygn. 198.

tradycyjnych form nauczania i brak zrozumienia dla istoty nowej formy organizacyjnej szkolnictwa muzycznego. Uważał, iż część środowiska przejawiała nadzieję, że „ta reforma tak, jak owa sprzed laty, rozejdzie się jakoś i wszystko powróci do dawnego bezkształtu (...)”²³.

Warto w tym miejscu zauważyć, że istniały w omawianym okresie inne, alternatywne propozycje modelu szkolnictwa muzycznego w Polsce. Autorem jednej z koncepcji był A. Chyła, dyrektor Państwowego Instytutu Muzycznego w Lublinie. Własną propozycję przedstawił także prof. Z. Jahnke – dyrektor Państwowego Konserwatorium Muzycznego w Poznaniu. Niewątpliwie pierwszy okres tworzenia rodzimego modelu szkolnictwa muzycznego i towarzyszących temu reakcji środowiska muzycznego wymaga dalszych wnikliwych badań.

Analiza rozwijającego się żywiolowo szkolnictwa muzycznego w pierwszym okresie po wojnie wykazywała, w ocenie MKiS, wiele błędów i niedociągnięć. Problemem była niesprecyzowana organizacja nauczania, nieustalona sieć szkół, nieodpowiednia kadra pedagogiczna, brak programów nauczania, niewłaściwy skład socjalny młodzieży²⁴. Stało się rzeczą konieczną wprowadzenie pewnego porządku w rozrastającej się sieci szkół, należało ustalić typy poszczególnych szkół, zlikwidować przerosty ilościowe. Uznano, iż podział na szkoły zawodowe i umuzykalniające okazał się podziałem sztucznym, gdyż szkoła niższa nie mogła stać się zawodową, dającą jakiegokolwiek uprawnienia²⁵.

Już po kilku latach istnienia systemu ujawniły się duże trudności w pracy, jedną z nich było przeciążenie uczniów nauką. Na te trudności wskazywał A. Rieger w 1948 r.:

„Dzieci są przeciążone pracą. W szkole powszechnej spędzają 5-6 godzin dziennie, 2-3 godziny dziennie pochłania im odrabianie lekcji. Do tego dochodzi praca w szkole niższej, przeciętnie 5 godzin w tygodniu i praca domowa nad instrumentem, wynosząca 1-4 godziny dziennie w zależności od zaawansowania. W rachunku tym trzeba jeszcze uwzględnić dojście dzieci do obu szkół, co też stanowi poważną pozycję. (...) Dzieci, uczęszczając do szkół niższych muzycznych, chodzą spać około godziny 11. wieczorem, co musi się odbić na zdrowiu i systemie nerwowym”²⁶.

W ocenie wybitnego znawcy zagadnienia doc. dra Wojciecha Jankowskiego z UMFC w Warszawie, po kilku latach istnienia nowego systemu kształcenia muzycznego jasne stało się, że przyjęta organizacja szkolnictwa muzycznego nie była w pełni zgodna z potrzebami szerokich mas miłośników muzyki, nie zapewniała poszczególnym stopniom i typom szkół odpowiednich metod działalności dydaktycznej. Większość szkół miała charakter prywatny, co utrudniało prowadzenie skutecznej selekcji. Nie sprawdzała się w praktyce szkoła umuzykalniająca, która nie zawsze nauczwała konkretnej wiedzy i umiejętności, a tylko ogólnie zapoznawała z muzyką. Zawiodła

²³ Janusz Miketta, „Reforma szkolnictwa muzycznego”, *Ruch Muzyczny* 11 (1947), 2.

²⁴ MKiS, Zarząd Szkół Artystycznych (dalej: ZSA), Wydział Szkolnictwa Muzycznego (dalej: WSM), Szkolnictwo muzyczne. Referat (1961 r.), sygn. 151, k. 1.

²⁵ MKiS, ZSA, WSM, Szkolnictwo muzyczne w Polsce w okresie 1944-1958. Referat (1966 r.), sygn. 152, k. 4.

²⁶ MKiS, DSA, WOA, Protokoły posiedzeń poszczególnych sekcji Komisji Ustrojowo-Programowej Szkolnictwa Artystycznego (1948 r.), sygn. 10, k. 13.

w znacznej części koncepcja szkoły niższej, która pomyślana była jako zawodowa, ale w rzeczywistości stanowiła jeszcze wstępny okres selekcji. Nie dawała żadnych uprawnień, przeznaczona była dla dzieci uczących się równocześnie w szkołach podstawowych. Szkoła niższa nie wykształciła swego charakteru i wymagała zreformowania. Część uczniów, którzy nie kwalifikowali się do szkół umuzykalniających i z powodu wieku do szkół niższych, zgłaszała się do szkół średnich. W ten sposób szkoły niższe i średnie stawały się w praktyce instytucjami „bezpostaciowymi”, zaprzeczały w praktyce idei uporządkowania systemu szkolnictwa muzycznego i całej reformy²⁷.

Reforma szkolnictwa muzycznego w latach 1949-1950

Decydujące znaczenie w sprawach dalszej przyszłości szkolnictwa muzycznego miały prace prowadzone w MKiS. Praktyka funkcjonowania szkół muzycznych wykazała, że niektóre koncepcje organizacyjne zawierały sporo zasadniczych wad. W ocenie władz nie zdała egzaminu szkoła umuzykalniająca. Wątpliwości pojawiały się również w ocenie działalności niższych szkół muzycznych. Należało więc zmodyfikować dotychczasowe zasady organizacyjne²⁸. Niewątpliwie znaczenie miała również obserwacja systemu edukacji muzycznej w ZSRR i dążenie do wykorzystania doświadczeń radzieckich w projektowaniu polskich rozwiązań modelowych.

Nową organizację szkolnictwa muzycznego wypracowała Komisja Ustrojowo-Programowa Szkolnictwa Artystycznego MKiS utworzona zarządzeniem Ministra Kultury i Sztuki z dnia 21 września 1948 r. Komisja wykorzystywała doświadczenia wcześniej istniejących komisji i dzieliła się na cztery podkomisje: Ustrojową, Szkolnictwa Muzycznego, Szkolnictwa Plastycznego i Szkolnictwa Teatralnego, Filmowego i Choreograficznego²⁹. W skład komisji weszli wybitni muzycy, pedagodzy i pracownicy MKiS. Przewodniczącym komisji został Józef Swatoń³⁰. W skład Podkomisji Szkolnictwa Muzycznego weszli, m.in.: prof. Józef Chomiński, prof. Faustyn Kulczycki, prof. Wincenty Laski, prof. Józef Lasocki, doc. dr Zofia Lissa, dr Stefania Łobaczewska, prof. Lech Miklaszewski, Józef Powroźniak, Adam Rieger, Witold Rudziński, prof. Bronisław Rutkowski, prof. Piotr Rytel, prof. Kazimierz Sikorski, prof. Stefan Śledziński, Tadeusz Szeligowski i Juliusz Weber³¹.

²⁷ Wojciech Jankowski, *Polskie szkolnictwo muzyczne. Geneza i ewolucja systemu* (Warszawa: AMFC, CEA, 2002), 43-44.

²⁸ Jan Wierszyłowski, „Szkolnictwo muzyczne”, W *Polska współczesna kultura muzyczna 1944-1964* (Kraków: PWM, 1968), 196-197.

²⁹ Zarządzenie MKiS z dnia 21 września 1948 r. o powołaniu Komisji Ustrojowo-Programowej Szkolnictwa Artystycznego (Dz.Urz. MKiS 1948 Nr 6-10 (15-19), poz. 67).

³⁰ „Komisja Ustrojowo-Programowa Szkolnictwa Artystycznego”, *Ruch Muzyczny* 21 (1948), 22.

³¹ AAN, MKiS, DSA, WOA, Protokoły posiedzeń poszczególnych sekcji Komisji Ustrojowo-Programowej Szkolnictwa Artystycznego (1948 r.), sygn. 10, Protokół z plenarnego posiedzenia Komisji Ustrojowo-Programowej Szkolnictwa Artystycznego odbytego dnia 19 października 1948 r., k. 26.

Powołano także Zespół Ustrojowy Szkolnictwa pod przewodnictwem dyrektora Departamentu Szkolnictwa Artystycznego MKiS – Bohdana Urbanowicza. Podczas posiedzenia zespołu w dniu 26 stycznia 1949 r. przedstawiono dwa projekty dekretu o szkolnictwie artystycznym. W wyniku przeprowadzonej dyskusji ustalono ostateczną wersję projektu. W przygotowanym projekcie dekretu o ustroju szkolnictwa artystycznego ujęto nową organizację szkolnictwa, w której nie przewidziano istnienia szkół umuzykalniających. Rozróznięto trzy szczeble kształcenia artystycznego, zachowano podział na trzy stopnie: niższe szkoły artystyczne, średnie szkoły artystyczne oraz wyższe szkoły artystyczne. Uznano, iż mogą być tworzone inne szkoły, zakłady szkolne i kursy kształcenia artystycznego, jak np. ogniska kultury artystycznej. Ich zadaniem jest upowszechnianie i udostępnianie kultury artystycznej wśród społeczeństwa i przeszkolenie na należyłym poziomie potrzebnej liczby pracowników³².

W wyniku prac MKiS zdecydowano o połączeniu kształcenia zawodowego oraz kształcenia odbiorców i miłośników muzyki. Postanowiono o połączeniu tego co było z takim uporem rozdzielane w poprzedniej reformie J. Miketty. Szkolnictwo muzyczne zdecydowano połączyć z ruchem amatorskim, poprzez kształcenie specjalistów i opiekę nad twórczością amatorską. Przewidziano także rozwój szkół łączących edukację ogólnokształcącą i muzyczną. Istotną funkcję przypisano sieci ognisk muzycznych, ważnej formy kształcenia amatorów³³. Projekt MKiS przewidywał istnienie dwóch typów szkół: 1) typ przysposobienia zawodowego (szkoły niższe i dawne szkoły umuzykalniające), 2) typ zawodowy (średnie szkoły muzyczne i wyższe szkoły muzyczne)³⁴.

Zmiany systemowe w zakresie struktury szkolnictwa muzycznego przeprowadzono na podstawie wydanych pism okólnych. Istotne zalecenia określało pismo okólne MKiS z dnia 6 maja 1949 r. Nr SO. 3380/49 w sprawie wytycznych organizacyjnych roku szkolnego 1949/1950. Pismo zawierało m.in. nowe siatki godzin, programy nauczania, rozkłady materiału dydaktycznego. Pismo rozesłane zostało do wszystkich szkół muzycznych, szkół umuzykalniających i ognisk kultury plastycznej. Pismo zapowiadało istotne zmiany w zakresie struktury szkolnictwa muzycznego stopnia podstawowego i szkół umuzykalniających³⁵.

W uzupełnieniu pisma okólnego z dnia 6 maja 1949 r. Nr SO-3380/49 w sprawie wytycznych organizacyjnych roku szkolnego 1945/1950 MKiS wystosowało pismo okólne z dnia 29 sierpnia 1949 r. Zamieszczona w piśmie okólnym *Instrukcja w sprawie organizacji szkoły muzycznej* zawierała ogólne wytyczne organizacyjne, wskazania programowe i siatkę godzin. Zgodnie z ustaleniami obydwu pism dokonano

³² AAN, MKiS, DSA, WOA, Protokoły posiedzeń Zespołu Pracowników MKiS dla opracowania projektu dekretu o organizacji sztuki i wyższego szkolnictwa artystycznego 1948-1949, sygn. 11, k. 37, 38, 39.

³³ Wojciech Jankowski, *Polskie szkolnictwo muzyczne. Geneza i ewolucja systemu* (Warszawa: AMFC, CEA, 2002), 47-49.

³⁴ Mirosław Dąbrowski, „Sprawa reformy szkolnictwa muzycznego”, *Muzyka 2* (1950), 8.

³⁵ Pismo okólne MKiS z 6 maja 1949 r. Nr SO-3380/49 w sprawie wytycznych organizacyjnych roku szkolnego 1949/1950 (Dz.Urz. MKiS 1949 Nr 2, poz. 33).

reorganizacji struktury szkolnictwa muzycznego. Szkoła muzyczna stała się szkołą przysposobienia zawodowego zawierającą dwa działy:

- a) dla dzieci pomiędzy 7 a 16 rokiem życia (7-letni);
- b) dla młodzieży od 16 lat i dorosłych do 30 lat (4-letni)³⁶.

Zdecydowano, iż do działu dziecięcego można przyjmować dzieci od 7. do 9. roku życia. W wyjątkowych wypadkach zezwolono na przyjmowanie uzdolnionych dzieci w wieku 10-13 lat do klas instrumentów dętych i na wiolonczelę. W dziale młodzieżowym w wyjątkowych sytuacjach zezwolono na przyjmowanie młodzieży w wieku 14-15 lat na kurs wstępny. Zadaniem szkoły muzycznej w dziale dziecięcym miało być możliwie wszechstronne wychowanie muzyczne dzieci i przygotowanie do dalszego kształcenia zawodowego. Szkoła muzyczna w dziale młodzieżowym miała prowadzić naukę w dwóch zakresach:

- a) instrumentalno-wokalnym;
- b) instruktorskim.

W piśmie okólnym MKiS z 29 sierpnia 1949 r. nie przewidziano istnienia szkół umuzykalniających. Zadania realizowane wcześniej przez placówki tego typu przejął faktycznie dział dla młodzieży i dorosłych szkół muzycznych. Zadaniem szkoły muzycznej w dziale młodzieżowym w zakresie instrumentalno-wokalnym było kształcenie członków chórów zawodowych oraz pracowników i organizatorów wszelkich społecznych placówek prowadzących działalność muzyczną (ogniska muzyczne, świetlice, zespoły instrumentalne i in.). W zakresie instruktorskim szkoła miała kształcić członków chórów zawodowych oraz kierowników muzycznych niezawodowych zespołów muzycznych, teatralnych, ognisk muzycznych i in. Absolwenci szkół muzycznych w dziale dla młodzieży i dorosłych mieli otrzymać odpowiednie dyplomy, uprawniające ich do wykonywania w/w zawodów³⁷.

Zdecydowano równocześnie o utworzeniu szkół łączących kształcenie muzyczne i ogólnokształcące, pozytywnie oceniając eksperyment realizowany w Katowicach. Zasady prawne określało Rozporządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 3 lutego 1950 r. w sprawie organizacji państwowych podstawowych szkół muzycznych. Dla tego typu szkół przewidziano 7-letni plan nauczania. Zdecydowano, iż program w zakresie przedmiotów muzycznych ustala MKiS, a program przedmiotów ogólnokształcących MKiS w porozumieniu z Ministerstwem Oświaty³⁸. Dla liceum muzycznego przewidziano 5-letni cykl nauczania, miało ono realizować program szkoły średniej muzycznej i liceum ogólnokształcącego³⁹. Z dniem 1 września 1950 r. MKiS powołało do istnienia podstawowe szkoły muzyczne i licea muzyczne w kilku większych miastach: Bielsku-Białej, Gdańsku, Sopocie, Katowicach, Krakowie, Łodzi, Poznaniu, Warszawie i Wrocławiu⁴⁰.

³⁶ Pismo okólnie MKiS z dnia 29 sierpnia 1949 r. Nr. SO-3380/49 (Dz.Urz. MKiS 1949 nr 4, poz. 67).

³⁷ Ibidem.

³⁸ Rozporządzenie MKiS z dnia 3 lutego 1950 r. w sprawie organizacji państwowych podstawowych szkół muzycznych (Dz.U. 1950 Nr 7, poz. 75).

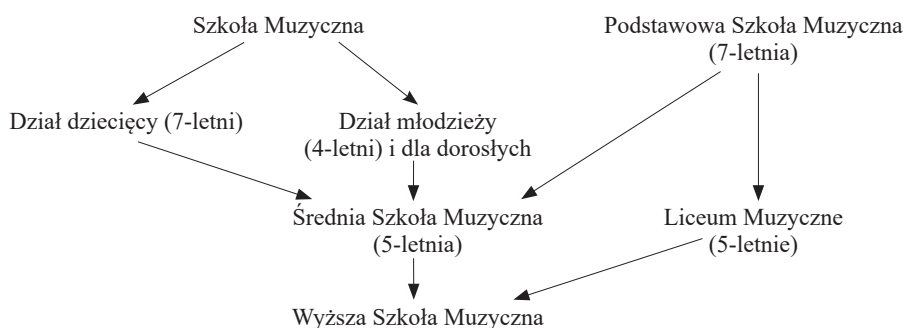
³⁹ MKiS, ZSA, WSM, Szkolnictwo muzyczne. Referat (1961 r.), sygn. 151, k. 1, 2.

⁴⁰ Jerzy Gabryś, *Polskie szkolnictwo muzyczne w latach 1945-1970* (Warszawa: AMFC, 1999), 32-33.

W tym okresie podjęto równocześnie działania zmierzające do upaństwowienia szkolnictwa muzycznego⁴¹.

Organizację wewnętrzną szkół określały wydane przez MKiS statuty dla wszystkich typów szkół muzycznych, utrwaliły one wprowadzoną już wcześniej strukturę. Podstawowa szkoła muzyczna była placówką bezwydziałową, szkoła muzyczna I st. posiadała dział dziecięcy i młodzieżowy. Liceum muzyczne i średnia szkoła muzyczna miały 4 wydziały: instrumentalny, wokalny, rytmiki oraz instruktorski. Wydział instrumentalny dzielił się na sekcje w zależności od rodzaju instrumentu⁴².

Struktura szkolnictwa muzycznego w Polsce w wyniku reformy 1949-1950

Ważnym dokumentem określającym strukturę szkolnictwa był Dekret z dnia 16 września 1953 r. o szkolnictwie artystycznym. Zachowano trzystopniową strukturę i organizację szkolnictwa, precyzyjnie określono zadania MKiS w zakresie tworzenia i funkcjonowania placówek szkolnictwa artystycznego⁴³. Następnie ukazało się Zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 9 lutego 1954 r. w sprawie ustroju szkół muzycznych I i II stopnia. W dokumencie tym zachowano przyjęte wcześniej ustalenia. Szkoła muzyczna I st. posiadała 2 działy: dziecięcy (7-letni) oraz młodzieżowy i dorosłych (5-letni). Jej zadaniem było przysposobienie zawodowe oraz przygotowanie do dalszej nauki. Podstawowa szkoła muzyczna łączyła edukację muzyczną i ogólną, miała 7-letni czas kształcenia. Jednakową strukturę wewnętrzną posiadały licea muzyczne i średnie szkoły muzyczne. Cykl kształcenia wynosił

⁴¹ Zarządzenie MKiS z dnia 19 grudnia 1949 r. w sprawie nadania nazw przejętym przez Państwo samorządowym szkołom artystycznym (Dz.Urz. MKiS 1950 Nr 1, poz. 7); Zarządzenie MKiS z dnia 10 stycznia 1950 r. w sprawie przejęcia na własność Państwa niektórych prywatnych szkół artystycznych (Dz.Urz. MKiS 1950 Nr 1, poz. 10); Zarządzenie MKiS z dnia 11 stycznia 1950 r. w sprawie nadania nazw przejętym przez Państwo prywatnym szkołom artystycznym (Dz.Urz. MKiS 1950 Nr 1, poz. 11); Zarządzenie MKiS z dnia 28 maja 1951 r. w sprawie przejęcia na własność Państwa niektórych prywatnych szkół muzycznych I i II stopnia; Rozporządzenie MKiS z dnia 24 lutego 1950 r. w sprawie nadawania prywatnym szkołom artystycznym uprawnień państwowych szkół artystycznych (Dz.U. 1950 Nr 9, poz. 94).

⁴² Jerzy Gabryś, *Polskie szkolnictwo muzyczne w latach 1945-1970* (Warszawa: AMFC, 1999), 34-35.

⁴³ Dekret z dnia 16 września 1953 r. o szkolnictwie artystycznym (Dz.U. 1953 Nr 43, poz. 212).

w tego typu placówkach 5 lat⁴⁴. W 1954 r. wprowadzono specjalizację w zakresie teorii muzyki do średnich szkół muzycznych⁴⁵.

W sprawowaniu właściwego nadzoru nad szkołami artystycznymi ważną rolę spełniał Centralny Ośrodek Pedagogiczny Szkolnictwa Artystycznego, powołany do istnienia na podstawie uchwały Nr 468/54 Prezydium Rządu w dniu 17 lipca 1954 r. Ważną rolę wypełniały także okręgowe zespoły metodyczno-programowe⁴⁶.

Tematyka szkolnictwa muzycznego była ciągłym przedmiotem dyskusji w obrębie MKiS. Problematykę tę poruszano podczas posiedzeń Kolegium Centralnego Zarządu Szkolnictwa Artystycznego (dalej: CZSA). Już podczas zebrań 24 lutego i 31 marca 1955 r. wicedyrektor CZSA Zbigniew Makowski stwierdził, iż struktura trzystopniowa nie sprawdziła się. Kształcenie muzyczne trwa zbyt długo, a do szkół średnich rekrutuje się aż 50% osób z nauczania prywatnego. Uznał, iż sprawa upowszechniania sztuki została w polskim szkolnictwie zagubiona. Przedstawił do rozważenia projekt dwustopniowego kształcenia, państwowe szkoły muzyczne miały być zamienione na ogniska muzyczne. Szkoły średnie planowano przekształcić na 7-letnie, zamierzano jednocześnie utrzymać licea muzyczne. Uznano, że państwowe szkoły muzyczne były bardzo kosztowne, a kształcenie w nich mało efektywne. Po przekształceniu ich w ogniska uczniowie zdolni mieli kształcić się w nich bezpłatnie, pozostali korzystać z nauki na zasadach odpłatności⁴⁷.

Podczas zebrań Komisji Ustrojowo-Programowej Szkolnictwa Muzycznego MKiS w 1956 r. dyrektor Z. Makowski, prezentując stanowisko MKiS, uznał, iż sprawa struktury szkolnictwa muzycznego jest zagadnieniem pierwszoplanowym. Stwierdził, że istnieje szczególnie problem szkolnictwa muzycznego I st. i ewentualnego przekształcenia go w placówki odpłatne⁴⁸. Uznał również, że szkoły muzyczne I st. nie spełniają swego zadania. Pochłaniają wielkie nakłady finansowe przy dużym odsiewie uczniów. W istocie nie są one szkołami zawodowymi. Problem szkół tego typu wymaga szybkiego rozwiązania, zgodnie z postulatami Zjazdu Poznańskiego. Stwierdził, że CZSA proponuje zachować szkoły muzyczne z całym dotychczasowym programem nauczania, lecz uznać te szkoły za szkoły przysposobienia muzycznego całkowicie odpłatne. MKiS chce w ten sposób przesunąć środki finansowe na szkolnictwo II st. W tym kształcie szkoły II st. byłyby rzeczywiście placówkami zawodowo-artystycznymi. Podstawowe szkoły muzyczne i licea muzyczne pozostałyby bez zmian. Z. Makowski uznał, iż słuszne wydawało się

⁴⁴ Zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 9 lutego 1954 r. w sprawie ustroju szkół muzycznych I i II stopnia z dnia 9 lutego 1954 r. (M.P. 1954 Nr 20, poz. 346).

⁴⁵ Wojciech Jankowski, *Polskie szkolnictwo muzyczne. Geneza i ewolucja systemu* (Warszawa: AMFC, CEA 2002), 56.

⁴⁶ Wiesław Millati, „Organizacja szkolnictwa artystycznego w Polsce”, *Materiały pomocnicze dla nauczycieli szkół i ognisk artystycznych COPS A* 141 (1972), 37.

⁴⁷ AAN, MKiS, Centralny Zarząd Szkół Artystycznych (dalej: CZSA), Wydział Organizacji Szkół (dalej: WOS), Protokoły posiedzeń Kolegium Centralnego Zarządu Szkół Artystycznych, 1955 r., sygn. 2, nr 4, s. 1, 2; nr 8, s. 1.

⁴⁸ AAN, MKiS, CZSA, WSM, Protokoły posiedzeń Sekcji Szkolnictwa Muzycznego Komisji Ustrojowo-Programowej 1956-1959, sygn. 52, k. 33.

dodanie jeszcze jednego roku w szkole średniej, aby wyrównać braki w zakresie kształcenia na szczeblu niższym⁴⁹.

Tematyka struktury szkolnictwa była ciągłym tematem dyskusji Komisji Ustrojowo-Programowej Szkolnictwa Muzycznego MKiS. Podczas posiedzenia komisji w dniu 7 marca 1956 r. wypracowano wnioski w sprawie dalszej struktury szkolnictwa:

1. W miejsce dotychczasowych szkół muzycznych wprowadzić powszechne szkoły muzyczne odpłatne (szkoły muzyczne i ogniska ujednoczyć pod względem programów i metod nauczania).
2. Zachować dotychczasowe podstawowe szkoły muzyczne jako samodzielne jednostki kształcenia muzycznego.
3. Zachować dotychczasowe licea muzyczne jako samodzielne jednostki, dążąc do większego ich uzawodowienia.
4. Zachować średnie szkoły muzyczne jako samodzielne jednostki, wiążąc je z wyższymi szkołami i opracowując uprzednio pod tym względem podstawy prawne⁵⁰.

Podczas posiedzenia Komisji Ustrojowo-Programowej Szkolnictwa Muzycznego MKiS w dniu 18 grudnia 1956 r. sformułowano następujące wnioski:

1. Państwowe szkoły muzyczne pozostają jako szkoły typu niezawodowego.
2. Wprowadzić w państwowych szkołach muzycznych I st. opłaty w wysokości 100 zł miesięcznie.
3. Istniejące państwowe ogniska muzyczne przekształcać sukcesywnie na państwowe szkoły muzyczne.
4. Istniejące ogniska muzyczne pozostawić jako ogniska społeczne.
5. Nie tworzyć prywatnych szkół muzycznych.
6. W średnich szkołach muzycznych wprowadzić rok wstępny na wszystkich wydziałach.
7. W ogniskach muzycznych znieść siatkę godzin.
8. Połączyć podstawowe szkoły muzyczne i licea w 12-letnią szkołę⁵¹.

W 1957 r. MKiS rozważało wprowadzenie pewnych zmian strukturalnych w szkolnictwie muzycznym. Przygotowano projekt zarządzenia MKiS w sprawie ustroju szkół muzycznych I i II st. i wysłano do instytucji edukacji muzycznej oraz wydziałów kultury w celu rozpatrzenia⁵². Planowano zachowanie 7-letniego cyklu w podstawowych szkołach muzycznych, w szkołach muzycznych I st. przewidziano 5-letni cykl kształcenia. Szkoły te miały posiadać dział dziecięcy, mogły też posiadać dział młodzieżowy i dla dorosłych. Planowano jednak stopniową likwidację działu młodzieżowego. Oddzielne zarządzenie miało decydować, które szkoły mogły

⁴⁹ AAN, MKiS, CZSA, WSM, Protokoły posiedzeń Sekcji Szkolnictwa Muzycznego Komisji Ustrojowo-Programowej 1956-1959, sygn. 52, k. 37, 38.

⁵⁰ AAN, MKiS, CZSA, WSM, Protokoły posiedzeń Sekcji Szkolnictwa Muzycznego Komisji Ustrojowo-Programowej 1956-1959, sygn. 52, k. 4, 5.

⁵¹ AAN, MKiS, CZSA, WSM, Protokoły posiedzeń Sekcji Szkolnictwa Muzycznego Komisji Ustrojowo-Programowej 1956-1959, sygn. 52, k. 44, 45.

⁵² AAN, MKiS, CZSA, WOS, Pisma okólne 1952-1957, sygn. 25, k. 227.

posiadać 5-letni dział młodzieżowy i dla dorosłych. Dział ten miał być prowadzony tylko w miejscowościach, gdzie nie istniała szkoła II st. Ukończenie działu młodzieżowego w specjalnościach fortepian i skrzypce miało uprawniać do wstąpienia do III klasy średniej szkoły muzycznej, zaś w pozostałych specjalnościach do klasy VI takiej szkoły. Równocześnie uprawniało przy posiadaniu odpowiedniego wykształcenia ogólnego do wstąpienia do klasy I liceum muzycznego (specjalności – fortepian i skrzypce) oraz klasy IV liceum w innych specjalnościach instrumentalnych. W liceach muzycznych przewidziano 5-letni cykl, a w szkołach muzycznych II st. – 7-letni cykl kształcenia. Zmiany miały na celu zachowanie większej ciągłości w kształceniu, dłuższą edukację pod kierunkiem tego samego pedagoga na poziomie szkoły średniej. Równocześnie uznano, iż uczniowie instrumentów dętych, kontrabasu i wiolonczeli będą mogli kształcić się od razu w szkole II st. (wcześniej kształcono 2 lata w szkole I st. i 5 lat w szkole II st.)⁵³.

Komisja Ustrojowo-Programowa MKiS wypracowała na przełomie 1957/1958 kolejne wnioski modelowe. Wykorzystywały one wytyczne Stowarzyszenia Polskich Artystów Muzyków. Planowano dwustopniowe muzyczne kształcenie zawodowe, szkoły średnie – I st., szkoła wyższa – II st. Okres nauki w średniej szkole muzycznej przewidziano na 5-8 lat, w zależności od przygotowania ucznia i specjalności muzycznej. Dotychczasowe szkoły muzyczne I st. miały stać się szkołami umuzykalniającymi z 7-letnim działem dziecięcym i 5-letnim działem młodzieżowym. W szkołach tych planowano wprowadzenie opłaty za naukę. Dział młodzieżowy miał istnieć tylko w miejscowościach, gdzie nie istniały średnie szkoły muzyczne. W średniej szkole muzycznej miała nastąpić zmiana systemu nauczania, program miał mieć charakter elastyczny, nieograniczony latami nauki⁵⁴.

Pomimo intensywnych prac prowadzonych w MKiS, nie zdecydowano się na wprowadzenie zmiany struktury szkolnictwa muzycznego. Zasadniczych zmian nie wprowadzono w Zarządzeniu MKiS z dnia 30 sierpnia 1958 r. w sprawie ustroju szkół muzycznych I i II stopnia. Dokonano jednak istotnego rozróżnienia szkół pod względem ich zadań. Szkoły muzyczne II st. posiadały charakter profesjonalny, ukończenie ich umożliwiała dalsze kształcenie lub podejmowanie pracy zawodowej. Szkoły muzyczne I st. określono natomiast jako umuzykalniające, które oprócz nauczania muzyki propagują i podnoszą kulturę muzyczną, stając się czynnikiem szerokiego oddziaływania upowszechniającego. Wprowadzono opłatę za częściowe zużycie instrumentów, miała ona obowiązywać przez 10 miesięcy roku szkolnego⁵⁵. Wysokość i sposób stosowania opłat określono w Zarządzeniu MKiS z dnia 22 maja 1959 r., opłata obejmowała wyłącznie uczniów szkół muzycznych I st. i wynosiła wówczas 100 zł miesięcznie⁵⁶.

⁵³ AAN, MKiS, CZSA, WOS, Pisma okólne 1952-1957, sygn. 25, k. 228, 229, 231, 232.

⁵⁴ AAN, MKiS, CZSA, WOS, Protokoły posiedzeń Kolegium Centralnego Zarządu Szkół Artystycznych 1958-1959, sygn. 3, k. 2.

⁵⁵ Zarządzenie nr 172 MKiS z dnia 30 sierpnia 1958 r. w sprawie ustroju szkół muzycznych I i II stopnia (Biuletyn MKiS 1958 nr 13, poz. 139).

⁵⁶ Zarządzenie nr 90 MKiS z dnia 22 maja 1959 r. w sprawie wysokości i sposobu stosowania opłat na pokrycie zużycia instrumentów muzycznych w państwowych szkołach muzycznych I stopnia

Szczegółowe informacje o organizacji i strukturze szkolnictwa muzycznego zawiera *Informator o szkolnictwie artystycznym na rok 1958/59*. Zgodnie z wytycznymi MKiS w państwowych szkołach muzycznych prowadzono naukę gry na: fortepianie, skrzypcach, wiolonczeli, altówce, kontrabasie, instrumentach dętych, akordeonie i naukę śpiewu. Nauka trwała 7 lat dla działu dziecięcego i 5 lat dla działu młodzieżowego. Wiek przyjmowanych kandydatów na pierwszy rok nauki uzależniony był od rodzaju specjalności: fortepian i skrzypce – od 7. roku życia, wiolonczela – 11, kontrabas – 12, instrumentów dętych – 14 i śpiewu solowego od 18. roku życia dla kobiet i 20. roku dla mężczyzn. W państwowych podstawowych szkołach muzycznych kształciły się dzieci od 7. roku życia, nauka trwała 7 lat i była łączona z edukacją ogólnokształcącą. Nauka gry na fortepianie i skrzypcach prowadzona była w klasach I-VII, wiolonczeli w klasach V-VII, altówce oraz instrumentach dętych VI-VII. W liceach muzycznych nauka trwała 5 lat i była połączona z edukacją ogólnokształcącą. Istniały następujące wydziały: instrumentalny, rytmiki, nauczycielski (sekcje – nauczycielska i teorii). Do klasy pierwszej przyjmowani byli kandydaci w wieku 14-17 lat, absolwenci podstawowej szkoły muzycznej lub szkoły muzycznej I st. Nauka w średnich szkołach muzycznych trwała 5 lat. Istniały następujące wydziały: instrumentalny, wokalny, rytmiki, nauczycielski (sekcja nauczycielska i teorii). Do szkół średnich przyjmowano kandydatów w wieku od 14 do 30 lat (z wyjątkiem skrzypków i pianistów, dla których wiek przyjęcia ograniczono do 20 lat). Planowano w tym okresie utworzenie w szkołach średnich 2-letnich kursów wstępnych dla kandydatów do klas instrumentów dętych⁵⁷.

Wypowiedzi pedagogów i muzyków o polskim systemie edukacji muzycznej

Pomimo wprowadzonej reformy szkolnictwa, w latach pięćdziesiątych XX w. po raz kolejny ujawniły się niedomagania organizacyjno-programowe systemu kształcenia muzycznego w Polsce. Stały się przedmiotem ożywionej dyskusji w środowisku pedagogicznym. Szczególna krytyka dotyczyła szkół muzycznych realizujących pierwszy etap kształcenia. Zastanawiano się, czy wobec istnienia rozwiniętej sieci społecznych i państwowych ognisk muzycznych należy utrzymywać szkoły muzyczne I st. Zastanawiano się, czy jest to uzasadnione z powodów programowych i ekonomicznych. W tym czasie ujawnił się w sposób jaskrawy problem przeciążenia uczniów ilością zajęć lekcyjnych, miało to szczególne znaczenie w sytuacji nauki uczniów w dwóch szkołach – muzycznej i ogólnokształcącej. Zastanawiano się również nad celowością utrzymywania trzystopniowej struktury oraz nadmiernie eksponowanym solistycznym kierunkiem nauczania.

Ważny głos w dyskusji zabrał na łamach „Muzyki” w 1954 r. wybitny pedagog prof. Stefan Śledziński, znawca zagadnień systemu szkolnictwa muzycznego.

oraz w państwowych ogniskach muzycznych (Biuletyn MKiS 1959 Nr 10, poz. 90); AAN, ZSA, WSM, Szkolnictwo muzyczne. Referat (1961), sygn. 151, k. 2.

⁵⁷ Informator o szkolnictwie artystycznym na rok 1958/59 (Biuletyn MKiS 1958 Nr 7, poz. 71).

Krytycznie postrzegał likwidację dostępnych dla wszystkich szkół umuzykalniających oraz zniesienie w praktyce przedmiotów wychowania estetycznego w szkołach ogólnokształcących. Pozbawiono w ten sposób osoby garnące się do kultury muzycznej możliwości poszerzania swych horyzontów estetycznych. Uważał, iż kształcenie muzyczne osób, które pragną pogłębić swe wiadomości muzyczne bez aspiracji zawodowych, powinno w całości zaliczać się do zadań szkolnictwa muzycznego. Tymczasem od momentu zaprzepaszczenia odrębności szkolnictwa muzycznego i jego przemiany na zawodowe, nawet nieliczne dostępne dla ogółu amatorów szkoły umuzykalniające zostały zlikwidowane. Osobom pragnącym uczyć się muzyki stawiano niejako warunek – „albo będziesz muzycznym zawodowcem albo wara ci od muzycznego wtajemniczenia!”. W kontekście istniejącej sytuacji S. Śledziński pozytywnie oceniał powstawanie ognisk artystycznych, przeznaczonych dla amatorów. Zauważał, że ich spontaniczny rozwój świadczył o zapotrzebowaniu społecznym. Uważał, że nie powinny istnieć w tych placówkach żadne elementy „pseudozawodowe”, m.in. egzaminy, rozbudowany zakres przedmiotów teoretycznych, ściśle określony czas nauki⁵⁸.

S. Śledziński występował przeciw istnieniu zawodowej szkoły muzycznej I st., poddał ostrej krytyce przyjęty model edukacji muzycznej. Pisał:

„Reforma z roku 1945 podzieliła szkolnictwo muzyczne na trzy poziomy. O ile zadanie typu wyższego i średniego są wyraźne, o tyle „szkoła muzyczna” jest tworem opartym na doktrynerskim przeniesieniu na grunt muzyczny kategorii organizacyjnego podziału, właściwych szkole typu ogólnokształcącego. Naukę niektórych muzycznych „fachów” (fortepian, skrzypce) trzeba wprawdzie zaczynać od dziecka, ale nie powinno to prowadzić do takiej anomalii jak szkoła „zawodowa” typu podstawowego. Czy nie warto by się już nareszcie zastanowić nad celowością istnienia szkoły tego typu? Jakież bowiem zawodowe przygotowanie daje ukończenie szkoły muzycznej I stopnia? Oczywiście żadnego! Czy można też zawsze stwierdzić talent muzyczny, podstawowy warunek powodzenia i celowości studiów artystycznych, u 6-7-letniego dziecka. (...) Czy nie lepiej więc przejść na system ognisk niezawodowych i w nich kształcić dzieci, kierując jedynie najwybitniej uzdolnione do muzycznych dwunastolatek, zorganizowanych przez połączenie muzycznych liceów i szkół podstawowych? Należało by poddać tę sprawę jak najszerzej dyskusji, skoro co do niej istnieje tak wiele zastrzeżeń, a fakt, że zaledwie około 5 procent rekrutowanych do szkoły muzycznej I stopnia dzieci kończy tę szkołę jest wyraźnym sygnałem, że sprawa jest postawiona niewłaściwie. (...) Trójwarstwowość tego szkolnego przekładańca nie zdała egzaminu w praktyce i wymaga szybkiej korekty. (...) Ogół zaś dzieci i młodzieży, kształcących się w muzyce na początkowym etapie nauczania oraz ci ze starszych, którzy chcą uzupełniać swe muzyczne wiadomości nawet w stopniu wyższym, lecz bez aspiracji zawodowych, należałoby skupić w ogniskach muzycznych”⁵⁹.

Ważny pogląd w sprawie edukacji muzycznej w Polsce wygłosił prof. Bronisław Rutkowski na łamach „Ruchu Muzycznego” w 1957 r. Zauważał, że w polskim szkolnictwie muzycznym istniała całkowita niezależność w zakresie nauczania poszczególnych przedmiotów, a pedagogika muzyczna nie była traktowana jako zespół sprecyzowanej i przemyślanej wiedzy. Zagadnienie to sprowadzone zostało niemal

⁵⁸ Stefan Śledziński, „Niektóre zagadnienia szkolnictwa muzycznego”, *Muzyka* 9-10 (1954), 41-42.

⁵⁹ Ibidem, 42-43.

wyłącznie do zagadnień metodycznych, które nie wyczerpywały wszystkich problemów pedagogiczno-dydaktycznych. B. Rutkowski odnosił się krytycznie do przesadnie akcentowanej funkcji kształcenia mistrzowskiego i realizowanych w szkołach metod pracy. Pisał:

„Pedagogika muzyczna w zasadzie dawno już porzuciła założenie, iż jednym z najważniejszych zadań nauczania muzyki, szkolnictwa muzycznego jest kształcenie przyszłych wirtuozów estradowych. Nowe prądy społeczne, nowe warunki i formy życia kulturalnego wysunęły wagę i znaczenie muzyków innego rodzaju (nie negując oczywiście wielkiego znaczenia wirtuozów-solistów): muzyków zespołowców, muzyków wychowawców i nauczycieli, muzyków organizatorów. Te nowe prądy ogólnie są u nas znane, często się o tym mówi i pisze, w zasadzie niby zgadzamy się z tym wszyscy. Praktyka w wielu wypadkach przeczy jednak temu. Przeczą temu programy naszych szkół muzycznych, materiał nauczania, metody nauczania i chyba najważniejsze – przeczy temu atmosfera pedagogiczna wielu naszych szkół. Robienie niemal z każdego ucznia przyszłego wirtuoza, „pitraszenie” z nim miesiącami jednego i tego samego repertuaru, bo musi być „zapięty na ostatni guzik”, a jeśli po miesiącach czy nawet po latach to się nie uda, nie da efektywnych rezultatów, uznać takiego ucznia za muzycznie niezdolnego i zbytnio nim się nie przejmować – z takim zjawiskiem, jak najbardziej sprzecznym z najnowszą pedagogiką muzyczną, spotykamy się w naszym szkolnictwie jeszcze dość często”⁶⁰.

Profesor Bronisław Rutkowski uważał, że szkolnictwo muzyczne I st. nie powinno mieć charakteru zawodowego, powinno być raczej czymś dowolnym, o dużej żywiołowości. Szkoły muzyczne II st. muszą mieć charakter zawodowy w powiązaniu z wyższymi szkołami muzycznymi⁶¹.

Interesujący pogląd na temat kształtu edukacji przedstawił prof. Mieczysław Drobner. Zauważał poważny problem w polskim modelu szkolnictwa, polegający na istnieniu trzech oddzielnych typów szkół na szczeblu elementarnym. Podstawowe szkoły muzyczne i szkoły muzyczne I st. postrzegane były jako zawodowe lub przysposobienia zawodowego. Ogniska muzyczne zaliczane były do działu kształcenia amatorów. W rzeczywistości nie istniały żadne wyraźne różnice w edukacji w tych placówkach. W związku z istniejącą sytuacją M. Drobner uważał, iż powinien istnieć jeden typ szkoły stopnia niższego. Szkoła powinna objąć zasięgiem wszystkich zainteresowanych edukacją, być pomyślana jako odpłatna w ramach możliwie najniższej kalkulacji, w zależności od dochodów rodziców uczniów. Część zdolnej młodzieży pochodzącej z uboższych rodzin powinna kształcić się bezpłatnie lub wnosząc minimalne opłaty. Szkoły takie powinny otrzymywać częściowe dofinansowanie. Powinny prowadzić edukację w swej siedzibie i filiach. Sieć szkół powinna być rozbudowana w taki sposób, ażeby zlikwidować prywatne nauczanie. Ze względu na odpłatność nauka mogłaby być bardziej liberalna w stosunku do uczniów. W ten sposób pomyślana szkoła byłaby czymś pośrednim między zawodową szkołą niższą, a odpłatnym ogniskiem⁶².

⁶⁰ Bronisław Rutkowski, „Pedagogika muzyczna w Polsce na rozdrożu”, *Ruch Muzyczny* 9 (1957), 4.

⁶¹ AAN, MKiS, CZSA, WSM, Protokoły posiedzeń Sekcji Szkolnictwa Muzycznego Komisji Ustrojowo-Programowej 1956-1959, sygn. 52, k. 3.

⁶² Mieczysław Drobner, „O szkołach muzycznych I stopnia i o ogniskach muzycznych”, *Muzyka* 1-2 (1956), 49-51.

Profesor Mieczysław Drobner oceniał ówczesny stan kształcenia w szkołach I st. jako katastrofalny. Uważał, że szkoła muzyczna o charakterze umuzykalniającym musi być pomyślana bardzo szeroko, bez ograniczania limitu przyjęć. Negatywnie oceniał fakt, iż w szkołach muzycznych I st. uczy się młodzież inteligentka, która mogłaby płacić, podczas gdy w ogniskach uczy się biedniejsza młodzież robotnicza, płacąc wysokie opłaty. Uważał, że uczeń w szkole tego typu może pozostawać na drugi rok lub dłużej, gdyż płaci za naukę. Dopuszczał metodę nauczania kilku uczniów jednocześnie, gdyż potania ona koszty kształcenia. Stwierdził, że szkoły znajdujące się w mniejszych miejscowościach mogą otwierać filie w swoim okręgu. Taka szkoła może zastąpić w przyszłości prywatne nauczanie. Uważał, iż istnienie odpłatnych szkół muzycznych I st. o charakterze masowym umożliwi uzyskanie środków finansowych, które można przeznaczyć na sfinansowanie odpowiednich potrzeb szkół II st. i szkół wyższych. Stwierdzał ponadto, że utworzenie powszechnej szkoły muzycznej polepszy bazę rekrutacyjną dla średnich szkół muzycznych i liceów. Istniejącą strukturę szkół muzycznych II st. i szkół wyższych oceniał jako właściwą⁶³.

Ważnym głosem w sprawach szkolnictwa była wypowiedź Mirosława Dąbrowskiego na łamach „Ruchu Muzycznego” w 1957 r. Uważał, że polski model szkolnictwa w znacznym stopniu sprawdził się i niełatwo było zmienić istniejącą już strukturę szkół. Przyznawał równocześnie, że występowały rozbieżne opinie środowiska, część była za utrzymaniem istniejącej struktury, a inni za powrotem do przedwojennych struktur szkolnictwa i przywróceniem konserwatoriów. Uznawał, że potrzebne są stałe poprawki organizacyjne. Najpoważniejszą wadą szkolnictwa muzycznego według M. Dąbrowskiego było realizowanie programu absolutnie nieodpowiadającego zapotrzebowaniu społecznemu. Przejawiało się to w zjawisku kształcenia wirtuozów w szkole każdego typu i wobec każdego ucznia bez uwzględnienia jego uzdolnień. Dostrzegał natomiast potrzebę kształcenia muzyków orkiestrowych, kierowników zespołów amatorskich, nauczycieli w szkołach muzycznych i ogólnokształcących, śpiewaków w chórach i piosenkarzy estradowych. Istniało bowiem zapotrzebowanie na muzyków średniej klasy, wszechstronnie przygotowanych muzycznie. Uważał, że od takich muzyków zależy rozwijanie kultury muzycznej społeczeństwa. Uwzględniał natomiast ewentualne skrócenie czasu trwania nauki w niższej szkole, której przypisywał funkcję wstępną i umuzykalniającą. Zakładał również wydłużenie nauki w szkole średniej, postrzegając ją jako placówkę o zdecydowanie zawodowym charakterze⁶⁴. Zdaniem M. Dąbrowskiego celowe wydawało się połączenie szkół podstawowych i liceów muzycznych w dwunastolatki. W takim kształcie szkoły stawały się dobrą bazą rekrutacyjną dla szkół wyższych. Uważał, że szkoły średnie powinny posiadać charakter wybitnie zawodowy, a szkoły muzyczne I st. zawsze były i będą jedynie szkołami umuzykalniającymi. Wprowadzenie w nich odpłatności uważał za bardzo słuszny projekt. Pozytywnie oceniał możliwość zakładania społecznych szkół muzycznych⁶⁵.

⁶³ AAN, MKiS, CZSA, WSM, Protokoły posiedzeń Sekcji Szkolnictwa Muzycznego Komisji Ustrojowo-Programowej 1956-1959, sygn. 52, k. 2, 38, 39.

⁶⁴ Mirosław Dąbrowski, „Aktualne problemy szkolnictwa muzycznego”, *Ruch Muzyczny* 3 (1957): 5-8.

⁶⁵ AAN, MKiS, CZSA, WSM, Protokoły posiedzeń Sekcji Szkolnictwa Muzycznego Komisji Ustrojowo-Programowej 1956-1959, sygn. 52, k. 35, 42.

Jednoznacznie krytyczną opinię o polskim systemie edukacji prezentował Wiktor Weinbaum, szczególnie krytycznie zapatrywał się na szkoły średniego szczebla. Stwierdził, że licea muzyczne nie sprawdziły się, a najlepszą formą kształcenia są konserwatoria. Uważał, że istniejąca dotychczasowa atmosfera wrogiego nastawienia szkół średnich wobec wyższych była wynikiem słabszego poziomu nauczania w szkołach średnich. Twierdził, iż ważną sprawą jest odpowiednia rekrutacja do klas pierwszych, natomiast praktyka jest taka, że młodzież uczy się bez wyraźnych planów zawodowych – dlatego, że „to granie przyda się kiedyś w życiu”⁶⁶.

Zdecydowanie krytyczne zdanie o systemie szkolnictwa prezentował prof. Janusz Urbański. Stwierdził, że przyjęta w Polsce struktura szkolnictwa muzycznego nie jest dobra. Uważał, że należy dążyć do ścisłego powiązania szkoły średniej i wyższej. Należy również poświęcić inny czas na kształcenie teoretyków i instrumentalistów. Negatywnie oceniał fakt, iż struktura szkolnictwa nastawiona jest na kształcenie wirtuozów. Uważał, że szkolnictwo muzyczne I st. jest za bardzo obciążone materiałem nauczania. Dla uzyskania możliwie jak najlepszych wyników w pracy szkolnej należałoby kształcenie powiązać ściśle z pracą zawodową. Podobną krytyczną ocenę prezentowała Wanda Załuska – dyrektor Centralnego Zarządu Szkół Artystycznych. Uważała, iż dotychczasowy podział nauki na 7 lat w szkołach I st., 5 lat w średnich oraz 5 lat w szkole wyższej powinien zostać zrewidowany. Stwierdziła, że licea muzyczne nie zdały egzaminu. Uznała, że właściwą szkołą dla kształcenia muzycznego w zakresie średnim jest średnia szkoła muzyczna powiązana ściśle ze szkołą wyższą. Należy zatem dla eksperymentu powrócić do dawnych rozwiązań i stworzyć konserwatorium muzyczne. Zwolennikiem powrotu do dawnych rozwiązań edukacyjnych był również prof. Wincenty Laski. Uważał, że najlepszą formą kształcenia byłoby konserwatorium muzyczne. W tym wypadku – jego zdaniem – ważne jest bezpośrednie oddziaływanie wyższej szkoły na średnią. Profesor wyższej szkoły powinien mieć opiekę nad uczniem początkującym i jednocześnie nad studentem. Przy obecnej strukturze wyniki są stanowczo za słabe w stosunku do ilości włożonego wysiłku. Stwierdził, że należy szukać nowych form kształcenia muzycznego. Zwolennikiem powrotu do tradycyjnej formy konserwatorium muzycznego był również prof. Piotr Rytel⁶⁷.

Krytyczne wnioski formułowali przedstawiciele środowiska pedagogicznego, muzycy i dyrektorzy szkół muzycznych. Zwolennikiem zmian modelowych był Lech Miklaszewski. Uważał, iż należy przybliżyć program nauki ognisk muzycznych i szkół muzycznych. Dostrzegając, iż szkoły średnie rekrutują kandydatów z prywatnego nauczania, a nie ze szkół muzycznych I st., należy odjąć 2 lata nauki z tych placówek. Szkoła II st. byłaby w tej koncepcji placówką 7-letnią. Ze względu na trudności ekonomiczne Państwa uważał za słuszne wprowadzenie nauki odpłatnej w szkołach muzycznych. Podobne stanowisko prezentował Kazimierz Szwalim, zdaniem którego istniejące w szkolnictwie muzycznym zróżnicowanie między ogniskami a państwowymi szkołami muzycznymi I st. nie ma sensu. Uważał, że należy się

⁶⁶ AAN, MKiS, CZSA, WSM, Protokoły posiedzeń Sekcji Szkolnictwa Muzycznego Komisji Ustrojowo-Programowej 1956-1959, sygn. 52, k. 3.

⁶⁷ AAN, MKiS, CZSA, WSM, Protokoły posiedzeń Sekcji Szkolnictwa Muzycznego Komisji Ustrojowo-Programowej 1956-1959, sygn. 52, k. 4, 93.

zastanowić, czy nie można połączyć szkół muzycznych z ogniskami. Szkoła tego typu powinna być odpłatna, a zwolnieni z opłat mogą być tylko uczniowie zdolni i niezamężni⁶⁸. Czesław Szenk stwierdził, że należy być ostrożnym w przyjmowaniu jakichkolwiek wzorów ze wschodu czy z zachodu. Zauważał, że w szkołach muzycznych I st. kształcą się młodzież rozmaicie uzdolniona, jednak obowiązkiem wszystkich jest troska o zapewnienie jak najwyższego poziomu nauczania. Obawiał się, że przy przejściu na typ odpłatnego szkolnictwa umuzykalniającego nieraz zdolny uczeń nie będzie mógł uczyć się ze względu na opłatę. Zauważał, że nie wolno zdolnego ucznia oddawać w ręce pedagoga-dyletanta. Doświadczenia, które mamy za sobą, mówią, że zdolna młodzież musi się uczyć w dobrej szkole. Był jednak zwolennikiem, aby wprowadzić odpłatność za naukę, sugerował, by przemyśleć wszelkie konsekwencje wynikające z takiego rozstrzygnięcia⁶⁹.

Adam Rieger był zwolennikiem ówczesnego modelu nauczania, dostrzegał jednak istniejące problemy. Jako alarmujące zjawisko ocenił wielką skalę rezygnacji uczniów z nauki, sprawność kształcenia dla działu młodzieżowego szkół I st. w 1954 r. wyniosła 6,9%, w 1955 r. – 5,6%, w 1956 r. – 9,6% (stosunek absolwentów w stosunku do uczniów rozpoczynających edukację). Skala ubytku uczniów w szkołach II st. wyglądała równie alarmująco. Sprawność kształcenia w 1954 r. wyniosła – 22,3%, w 1955 – 18,3%, w 1956 r. – 25,8%. A. Rieger zwrócił uwagę na ekonomiczny aspekt rezygnacji z nauki, gdzie odbywa się kształcenie indywidualne i edukacja jest kosztowna⁷⁰. Wskazywał na nieodpowiednią sprawność kształcenia w polskich szkołach muzycznych, szczególnie bez pionu ogólnokształcącego. Uważał, że pogodzenie nauki muzyki z ogólnym wykształceniem jest łatwiejsze w jednej instytucji. Twierdził, że utworzenie działu młodzieżowego szkół I st. w miejsce likwidowanych wcześniej szkół umuzykalniających było niefortunne. Uważał, że szkolnictwo muzyczne I i II st. weszło w latach pięćdziesiątych w pewien kryzys. Twierdził jednak, iż powinno stać się tym, co było w pierwotnych zamierzeniach. Powinno być szkolnictwem selekcyjnym dla przyszłych zawodowych muzyków. Szkoły I st. powinny mieć charakter półzawodowy, przysposabiający najzdolniejszych do zawodowego kształcenia na drugim szczeblu⁷¹.

W środowisku muzycznym byli również zwolennicy istniejących rozwiązań. Zdaniem doc. Tadeusza Wrońskiego struktura szkolnictwa muzycznego, podobna do struktury szkolnictwa ogólnokształcącego, sprawdziła się i jest dobra. Uważał, że winę za słabe wyniki kształcenia ponosi wyłącznie kadra pedagogiczna. Zdaniem prof. Kazimierza Sikorskiego zmiana istniejącego już kilkanaście lat modelu szkolnictwa nie miałyby sensu. Uważał istniejący stan nauczania za zupełnie dobry

⁶⁸ AAN, MKiS, CZSA, WSM, Protokoły posiedzeń Sekcji Szkolnictwa Muzycznego Komisji Ustrojowo-Programowej 1956-1959, sygn. 52, k. 41, 43.

⁶⁹ AAN, MKiS, CZSA, WSM, Protokoły posiedzeń Sekcji Szkolnictwa Muzycznego Komisji Ustrojowo-Programowej 1956-1959, sygn. 52, k. 4, 39, 40.

⁷⁰ Adam Rieger, „Szkolnictwo muzyczne I i II stopnia. Cyfry i refleksje”, *Ruch Muzyczny* 9 (1957), 11, 13.

⁷¹ Adam Rieger, „Szkolnictwo muzyczne I i II stopnia. Cyfry i refleksje (dokończenie)”, *Ruch Muzyczny* 10 (1957), 12, 16, 18.

i niewymagający większych zmian. Stwierdzał, iż poziom szkół muzycznych II st. nie jest aż tak zły, żeby trzeba było zdecydowanie ingerować w ich funkcjonowanie. Stan kształcenia jest raczej dobry, daleki od alarmującego. Uznawał, iż każdy nauczyciel uczy według własnej metody i trzeba mu w tym pomóc⁷².

Istotnym problemem szkolnictwa muzycznego w latach pięćdziesiątych był stosunek szkoły niższej do średniej. W szkole niższej dublowano często program szkoły muzycznej średniej. Dotyczyło to głównie działu młodzieżowego, klas instrumentalnych, szczególnie instrumentów dętych i śpiewu. Absolwenci tych klas szkoły niższej rozpoczynali pracę zawodową niedokształceni, często również zniechęceni zbyt długą nauką na najniższym stopniu, niedającą formalnych uprawnień zawodowych. W środowisku pedagogicznym wskazywano na konieczność stopniowego likwidowania działów młodzieżowych w niższych szkołach muzycznych. Uważano, że nie spełniają funkcji umuzykalniającej ani zawodowej. Postulowano natomiast potrzebę rozwijania ognisk, gdzie cel kształcenia i brak zdolności uczniów nie miał istotnego znaczenia, a które mogły przygotowywać do dalszej edukacji. Poddawano w wątpliwość sens postrzegania szkół niższych jako zawodowych, a właściwie przysposobienia zawodowego. Argumentowano, że u dzieci sześcioletnich i siedmioletnich nie można stwierdzić czy nadają się do zawodowego kształcenia. Zauważano, że równoczesna nauka w dwóch szkołach i tempo zawodowego kształcenia może wypaczać, a nawet zaprzepaścić zdolności i możliwości dziecka⁷³.

Prowadzona w tym okresie dyskusja na temat systemu szkolnictwa muzycznego w Polsce nie doprowadziła jednak do zmian struktury szkolnictwa. Należy przypuszczać, iż głębsza reforma szkolnictwa muzycznego nie była możliwa ze względu na ówczesną sytuację polityczną. Wydaje się również, że zabrakło władzom MKiS odwagi do wdrożenia zasadniczych zmian, zwłaszcza że istniejący system funkcjonował zaledwie kilkanaście lat.

W okresie po II wojnie światowej wdrożona została w Polsce nowa trzystopniowa organizacja szkolnictwa muzycznego. Szkoły podzielone zostały w 1945 r. na niższe, średnie i wyższe oraz szkoły umuzykalniające. Przyjęte rozwiązania w znacznej części opierały się na wzorcach istniejących w Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich. Trzystopniowość struktury umożliwiała – zdaniem twórców tego modelu – dostosowanie nauczania do nowych potrzeb oraz specjalizację w zależności od stopnia uzdolnienia ucznia. Wprowadzanie nowych rozwiązań organizacyjnych napotykało jednak na trudności, część środowiska muzycznego kwestionowała zakres, tempo i charakter zmian. Odrębne stanowisko przedstawiło wielu cenionych polskich muzyków i pedagogów. Szkoły muzyczne wprowadzały nową strukturę nauczania w sposób opieszły, a często niechętny. W wyniku prowadzonej dyskusji pedagogicznej na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych MKiS wprowadziło dość istotne zmiany. Zachowano wprawdzie strukturę trzystopniową, zlikwidowano jednak szkoły

⁷² AAN, MKiS, CZSA, WSM, Protokoły posiedzeń Sekcji Szkolnictwa Muzycznego Komisji Ustrojowo-Programowej 1956-1959, sygn. 52, k. 3, 93. 95.

⁷³ Wojciech Jankowski, *Polskie szkolnictwo muzyczne. Geneza i ewolucja systemu* (Warszawa: AMFC, CEA, 2002), 50-51.

umuzyczniające. W obrębie szkół muzycznych utworzono dwa działy – dziecięcy oraz młodzieżowy i dla dorosłych.

W latach pięćdziesiątych XX w. prowadzono w MKiS intensywne prace, które miały celu analizę problemów polskiego modelu edukacji muzycznej i wypracowanie zmian strukturalnych. Udział w nich wzięli wybitni przedstawiciele polskiego życia muzycznego. Dostrzegano liczne trudności systemowe, m.in. obciążenie uczniów nauką, znaczny odsetek rezygnacji, sztuczne oddzielanie kolejnych etapów kształcenia, powszechna profesjonalizacja już od najwcześniejszego etapu nauczania. Prezentowano nowe koncepcje organizacji kształcenia, odwoływano się często do dawnych, przedwojennych rozwiązań, które oceniano jako sprawdzone i bardziej efektywne. Część wybitnych muzyków i pedagogów prezentowało swoje krytyczne poglądy na łamach ówczesnej prasy muzycznej. Pomimo krytycznego stanowiska wielu przedstawicieli środowiska pedagogicznego i muzycznego, ówczesnym władzom MKiS zabrakło zdecydowania i odwagi w przeprowadzeniu zasadniczej reformy polskiego modelu kształcenia muzycznego. Przygotowano i opublikowano akty prawne, w których zachowano dotychczasowy model kształcenia. Szkołom muzycznym I st. nadano wyraźne funkcje umuzyczniające, a szkołom II st. – zawodowe.

Niniejszy artykuł stanowi pierwszą próbę ukazania okoliczności wdrażania nowego modelu edukacji muzycznej w Polsce. Ukazuje reakcję środowiska pedagogicznego i muzycznego oraz występujące nieustannie problemy strukturalne. W opracowaniu artykułu wykorzystano obszernie źródła archiwalne, artykuły prasowe oraz dokumenty prawne. Pomimo upływu kilkudziesięciu lat ówczesne postulaty dotyczące reform są ciągle żywe, a problemy szkolnictwa nadal aktualne.

Bibliografia:

Archiwalia

Archiwum Akt Nowych w Warszawie

Akta Ministerstwa Kultury i Sztuki, Departament Muzyki, Ustrój szkolnictwa muzycznego (Referat) 1945 r., sygn. 197.

Akta Ministerstwa Kultury i Sztuki, Departament Muzyki, Szkoły muzyczne (Sprawozdania z działalności, projekt statutu, korespondencja), 1945 r., sygn. 198.

Akta Ministerstwa Kultury i Sztuki, Departament Muzyki, Zjazd Dyrektorów Państwowych Szkół Muzycznych (Protokół, sprawozdanie) 1945 r., sygn. 210.

Akta Ministerstwa Kultury i Sztuki, Departament Szkolnictwa Artystycznego, Wydział Organizacyjno-Administracyjny, Protokoły posiedzeń poszczególnych sekcji Komisji Ustrojowo-Programowej Szkolnictwa Artystycznego (1948 r.), sygn. 10.

Akta Ministerstwa Kultury i Sztuki, Departament Szkolnictwa Artystycznego, Wydział Organizacyjno-Administracyjny, Protokoły posiedzeń Zespołu Pracowników MKiS dla opracowania projektu dekretu o organizacji sztuki i wyższego szkolnictwa artystycznego 1948-1949, sygn. 11.

- Akta Ministerstwa Kultury i Sztuki, Centralny Zarząd Szkół Artystycznych, Wydział Organizacji Szkół, Protokoły posiedzeń Kolegium Centralnego Zarządu Szkół Artystycznych, 1955 r., sygn. 2.
- Akta Ministerstwa Kultury i Sztuki, Centralny Zarząd Szkół Artystycznych, Wydział Organizacji Szkół, Protokoły posiedzeń Kolegium Centralnego Zarządu Szkół Artystycznych 1958-1959, sygn. 3.
- Akta Ministerstwa Kultury i Sztuki, Centralny Zarząd Szkół Artystycznych, Wydział Organizacji Szkół, Pisma okólne 1952-1957, sygn. 25.
- Akta Ministerstwa Kultury i Sztuki, Centralny Zarząd Szkół Artystycznych, Wydział Szkolnictwa Muzycznego, Protokoły posiedzeń Sekcji Szkolnictwa Muzycznego Komisji Ustrojowo-Programowej 1956-1959, sygn. 52.
- Akta Ministerstwa Kultury i Sztuki, Zarząd Szkół Artystycznych, Wydział Szkolnictwa Muzycznego, Szkolnictwo muzyczne. Referat (1961 r.), sygn. 151.
- Akta Ministerstwa Kultury i Sztuki, Zarząd Szkół Artystycznych, Wydział Szkolnictwa Muzycznego, Szkolnictwo muzyczne w Polsce w okresie 1944-1958. Referat (1966 r.), sygn. 152.

Archiwum Akademii Muzycznej w Krakowie

Akta osobowe J. Miketty, sygn. 227/P, Ankieta personalna z 18 października 1953 r.

Dokumenty prawne

- Dekret z dnia 16 września 1953 r. o szkolnictwie artystycznym (Dz.U. 1953 Nr 43, poz. 212).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 7 grudnia 1945 r. w sprawie ustroju specjalnego szkolnictwa muzycznego (Dz.U. 1946 Nr 1, poz. 2).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 30 sierpnia 1946 r. w sprawie tygodniowego wymiaru godzin nauczania w Państwowych Szkołach Muzycznych (Dz.Urz. MKiS 1946 Nr 4, poz. 2).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 3 lutego 1950 r. w sprawie organizacji państwowych podstawowych szkół muzycznych (Dz.U. 1950 Nr 7, poz. 75).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 24 lutego 1950 r. w sprawie nadawania prywatnym szkołom artystycznym uprawnień państwowych szkół artystycznych (Dz.U. 1950 Nr 9, poz. 94).
- Zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 6 lipca 1945 r. o powołaniu Komisji Programowej Szkolnictwa Muzycznego (Dz. Urz. MKiS 1946 Nr 1, poz. 8).
- Zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 1 września 1946 r. w sprawie planów nauczania, warunków przyjęcia oraz programów egzaminów wstępnych i końcowych w szkołach muzycznych niższych, średnich, wyższych i umuzykalniających (Dz.Urz. MKiS 1946 Nr 4, poz. 8).
- Zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 15 października 1946 r. w sprawie programów nauczania w szkołach muzycznych (Dz.Urz. MKiS 1946 Nr 4, poz. 11).
- Zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 21 września 1948 r. o powołaniu Komisji Ustrojowo-Programowej Szkolnictwa Artystycznego (Dz.Urz. MKiS 1948 Nr 6-10 (15-19), poz. 67).
- Zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 19 grudnia 1949 r. w sprawie nadania nazw przejętym przez Państwo samorządowym szkołom artystycznym (Dz.Urz. MKiS 1950 Nr 1, poz. 7).

- Zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 10 stycznia 1950 r. w sprawie przejęcia na własność Państwa niektórych prywatnych szkół artystycznych (Dz.Urz. MKiS 1950 Nr 1, poz. 10).
- Zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 11 stycznia 1950 r. w sprawie nadania nazw przejętym przez Państwo prywatnym szkołom artystycznym (Dz.Urz. MKiS 1950 Nr 1, poz. 11).
- Zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 28 maja 1951 r. w sprawie przejęcia na własność Państwa niektórych prywatnych szkół muzycznych I i II stopnia.
- Zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 9 lutego 1954 r. w sprawie ustroju szkół muzycznych I i II stopnia (M.P. 1954 Nr 20, poz. 346).
- Zarządzenie nr 172 Ministra Kultury i Sztuki z dnia 30 sierpnia 1958 r. w sprawie ustroju szkół muzycznych I i II stopnia (Biuletyn MKiS 1958 Nr 13, poz. 139).
- Zarządzenie nr 90 Ministra Kultury i Sztuki z dnia 22 maja 1959 r. w sprawie wysokości i sposobu stosowania opłat na pokrycie zużycia instrumentów muzycznych w państwowych szkołach muzycznych I stopnia oraz w państwowych ogniskach muzycznych (Biuletyn MKiS 1959 Nr 10, poz. 90).
- Pismo okólne Ministra Kultury i Sztuki z dnia 6 maja 1949 r. Nr SO-3380/49 w sprawie wytycznych organizacyjnych roku szkolnego 1949/1950 (Dz.Urz. MKiS 1949 Nr 2, poz. 33).
- Pismo okólne Ministra Kultury i Sztuki z dnia 29 sierpnia 1949 r. Nr SO-3380/49 (Dz.Urz. MKiS 1949 Nr 4, poz. 67).
- Informator o szkolnictwie artystycznym na rok 1958/59 (Biuletyn MKiS 1958 Nr 7, poz. 71).

Encyklopedie

Dziębowska, Elżbieta, red. *Encyklopedia muzyczna*. Kraków: PWM, 2000.

Artykuły i opracowania

- Dąbrowski, Mirosław. „Aktualne problemy szkolnictwa muzycznego”. *Ruch Muzyczny* 3 (1957): 5-8.
- Dąbrowski, Mirosław. „Sprawa reformy szkolnictwa muzycznego”. *Muzyka* 2 (1950): 8.
- Drobner, Mieczysław. „O szkołach muzycznych I stopnia i o ogniskach muzycznych”. *Muzyka* 1-2 (1956): 49-51.
- Drzewiecki, Zbigniew. „W sprawie centralnej rady muzycznej”. *Ruch Muzyczny* 5 (1945): 3-4.
- Gabryś, Jerzy. *Polskie szkolnictwo muzyczne w latach 1945-1970*. Warszawa; AMFC: 1999.
- Jankowski, Wojciech. *Polskie szkolnictwo muzyczne. Geneza i ewolucja systemu*. Warszawa: AMFC, CEA, 2002.
- Kurpisz-Stefanowa, Irena. „Refleksje na temat reformy szkolnictwa muzycznego”. *Ruch Muzyczny* 12 (1947): 4-5.
- L.Z. „Szkolnictwo muzyczne w ZSRR”. *Ruch Muzyczny* 15 (1949): 34-35.
- Łobaczewska, Stefania. „O konieczności reformy w naszym szkolnictwie muzycznym”. *Ruch Muzyczny* 2 (1945): 4-8.
- Łobaczewska, Stefania. „Szkolnictwo muzyczne”. *Ruch Muzyczny* 11-12 (1946): 24-28.
- Miketta, Janusz. „Reforma szkolnictwa muzycznego”. *Ruch Muzyczny* 11 (1947): 2-5.
- Millati, Wiesław. „Organizacja szkolnictwa artystycznego w Polsce”. *Materiały pomocnicze dla nauczycieli szkół i ognisk artystycznych COPSA* 141 (1972): 37.
- Rieger, Adam. „Jak zapewnić naszym dzieciom właściwe wykształcenie muzyczne”. *Poradnik Muzyczny* 1 (1947): 9-10.

- Rieger, Adam. „Jak zapewnić naszym dzieciom właściwe wykształcenie muzyczne”. *Poradnik Muzyczny* 2 (1947): 5-7.
- Rieger, Adam. „Szkolnictwo muzyczne I i II stopnia. Cyfry i refleksje”. *Ruch Muzyczny* 9 (1957): 11, 13.
- Rieger, Adam. „Szkolnictwo muzyczne I i II stopnia. Cyfry i refleksje (dokończenie)”. *Ruch Muzyczny* 10 (1957): 12, 16, 18.
- Rudziński, Witold. „Szkoła umuzykalniająca (Czym jest, a czym być nie powinna)”. *Ruch Muzyczny* 17-18 (1946): 10-13.
- Rudziński, Witold. „Wariacje na przykry temat. Artykuł dyskusyjny”. *Ruch Muzyczny* 20-21, (1946): 10-12.
- Rutkowski, Bronisław. „Pedagogika muzyczna w Polsce na rozdrożu”. *Ruch Muzyczny* 9 (1957): 4.
- Śledziński, Stefan. „Niektóre zagadnienia szkolnictwa muzycznego”. *Muzyka* 9-10 (1954): 41-43.
- Wierszyłowski, Jan. „Szkolnictwo muzyczne”. W *Polska współczesna kultura muzyczna 1944-1964*, red. E. Dziębowska, 195-197. Kraków: PWM, 1968.
- „Komisja Ustrojowo-Programowa Szkolnictwa Artystycznego”, *Ruch Muzyczny* 21(1948): 22.